

МАРИАНА ЕНКЕЛ КРАТКА ИСТОРИЯ НА АНАРХИЗМА

Превод от шведски: Георги Константинов Георгиев, —

chitanka.info

Предлагаме ви следващия текст на Мариана Енкел от Международния център за изследване на анархизма (CIRA) в Лозана, за да откриете какво е същественото за анархистическите идеи.

Тази кратка история на анархизма, написана в телеграфен стил от нашата швейцарска приятелка, е предназначена за днешното поколение, което няма вкус към дебелия книги. Нали „великият кормчия“ Мао учеше, че който ги чете — оглупявал, и беше убеден, че в „червената книжка“ е събрана цялата световна мъдрост.

Това не пречи на по-любопытните млади хора, използвайки изброените в предлагания текст имена и събития, с помощта на интернет да разширят познанията си за анархизма, особено тези, които ползват английски, френски, испански, руски или немски, защото на кой и да е от тези езици те могат да намерят истинско богатство от идеи, знания, информация, факти и данни, които, въпреки „информационната епоха“, в която живеем, за жалост, са дефицитни.

Читателко или читателю, вие били ли сте родени през май 1968 година? Знайте, че историята на анархизма не започва със студентските бунтове и с работническите стачки през онази пролет, а век по-рано когато работниците в Европа и в Америка създадоха своите първи организации и синдикати. Или когато Прудон изрече: Ако това е вашият ред, тогава да, аз съм анархист!

Анархистите обичат да разказват легенди, да откриват своите предтечи и герои. Това не е беда: без бог и без господар, култът към свети Дурути или свети Равашол, към светиците Луиз и Ема не би могъл да предизвика поражения — жестът към тях приключва с песни или с фланелки с образите им. Историята на анархизма обаче е история на борещи се мъже и жени, жадни за знания и социална промяна, за култура и идеал. Тя е също история на грешки и неуспехи, на конфронтации и успехи, и на несломима воля. Да бъдеш експлоатиран или потиснат не е достатъчно. За да станеш анархист, трябва да пожелаеш да свърши господството и да носиш в сърцето си един нов свят.

Историята на анархистите е отсъствала почти напълно от учебниците и едва отскоро започна да прониква в университетските среди. Следващите редове ще ти дадат едно нейно резюме, няколко откъслечни сведения и ориентира, прекъсвани от песни: Работнико, вземи машината, вземи земята, селянино...

Когато печатарите и строителните работници стачкуват в Женева през 1868 година, финансовите помощи пристигат от повечето страни на Европа: взаимоспомагателните каси са главните инструменти на солидарността в очакване федерацията на свободните производители да отмени наемното робство. В тази епоха още няма синдикални бюрократи, нито установени работнически институции, а само секциите на Международната асоциация на труда (МАТ) или на „Първия Интернационал“, който съществува от няколко години. Щом експлоатираните и потиснати са се организирали, те са разбрали, че ще им бъдат нужни международни контакти, за да бъдат по-силни и по-добре информирани: както виждаме, „глобализацията“ не датира от вчера.

МАТ обединява в началото всички автономни течения в работническото движение с твърдението, че „освобождаването на трудещите се е тяхно собствено дело“. Карл Маркс и марксистите

обаче искат да я превърнат в инструмент на своята политика, подчинявайки работническата организация на завладяването на политическата власт, и се стремят да контролират дейността на секциите чрез установения в Лондон Генерален съвет на Интернационала.

Срещу този авторитарен централизъм Михаил Бакунин и другарите му от Юрската федерация (Швейцария) изправят федерализма, като оценяват критично историческата роля на експеримента на Парижката Комуна от 1871 г. и постепенно създават формата на бъдещото анархистическо и анархосиндикално движение. Не е за учудване, че за тази си дейност те са изключени от МАТ на Хагския конгрес! Въпреки това, почти всички живи сили на Интернационала се солидаризират с тях и поддържат „федералисткия“ конгрес, свикан в Сен Имие в швейцарска Юра през септември на същата 1872 година.

„Автономията и независимостта на работническите федерации и секции е първото условие за освобождението на трудещите се“ декларира конгресът, който препоръчва сключването на „пакт за приятелство, солидарност и взаимна защита на свободните федерации“, като установява директна кореспонденция между тях и солидарна защита за „утвърждаване на единството в Интернационала“.

Неговата най-известна и най-цитирана — според анархистическата традиция — декларация, се отнася до „естеството на политическото действие на пролетариата“. В нея е казано, че:

„разрушението на всяка политическа власт е първият дълг на пролетариата“, че „всяка така наречена временна революционна организация на политическата власт, която не води до това разрушение, не е нищо друго, освен поредната излишна измама, която е толкова опасна за пролетариата, колкото са и всички съществуващи днес

правителства“, и че „пролетариите от всички страни трябва да осъществят своята солидарност в революционното действие, във от всяка буржоазна политика“.

Трудно е да се формулира по-просто и по-ясно!

По това време федералистичната и антиавторитарна тенденция в МАТ има силни секции в Италия, Испания и Швейцария, помалобройни групи в Белгия, във Франция, в САЩ, в Уругвай и в Аржентина, както и привърженици в Германия и Северноевропейските страни. Тази тенденция става истинската основа на анархистическото движение, което се развива в тези региони през първите години на своето съществуване, включително и в испанската регионална Федерация, която дава импулс на дискусиата върху анархокомунизма и анархосиндикализма, докато Рикардо Мела и Фернандо Тарида дел Мармол предлагат концепция за анархизма без прилагателни, подета в САЩ от Волтерин дьо Клейр.

Историята на анархистическото движение започва с края на тази обща организация на цялото работническо движение, каквато беше МАТ в своето начало. Анархистическите идеи наченаха своя живот с Прудон, но те имаха и своите забележителни предтечи.

Уилям Годуин е първият философ от епохата на Просвещението, който разработва през 1792 г. концепция, противопоставяща „политическата справедливост“ на съществуването на самостоятелна политическа сфера, и предлага премахването на правителствата и държавите в името на общото благо. Неговата приятелка Мери Уолстоункрафт провъзгласява ясно и категорично правата на жените да живеят самостоятелно и равноправно. Много преди тях Етиен дьо ла Боеси създава концепцията за „доброволното робство“, разкривайки другото лице на господството. Други критични или утопични автори също са вдъхновявали анархистическата мисъл и практика.

В САЩ през XIX век се развива анархистическо течение, враждебно на всяка намеса на държавата, защитаващо независимостта на личността. Автори като Джошуа Уорън, Стивън Пърл Ендрю, Лизандър Спунър и особено Хенри Дейвид Торо („Гражданското неподчинение“, написана в 1849 година) също по свой начин се нареждат сред предтечите на анархизма.

Ако искаш да бъдеш щастлив, за бога, обеси своя собственик...

Историята на анархизма нито започва, нито завършва с облечените в черно мъже с бомба в ръката. Наистина динамитът е една от популярните форми за уреждане на сметките ни със стария свят. През 1892 г. бомбите на Равашол разрушават домовете на двамата съдии, издали тежки присъди срещу негови другари работници — предводители на един мним бунт на 1 май предишната година. Ножът на Казерио убива президента на Френската република през 1894 г., няколко години по-късно револверът на Чолгош праща в гроба един президент на САЩ. Няколко високопоставени персони са убити или ранени за колко хладнокръвно избити или изгнани в тъмниците бойци? Да напомним и за модернизацията на международната полиция — предшественикът на Интерпол, — която е създадена през 1898 г., за да следи и арестува подривните елементи.

„Пропагандата на дело“ не се свежда само до камата и динамита. Когато този израз е сътворен, той означава просто преминаване към пряката акция — утвърждаване, съпротива или протест — в допълнение към словесната и писмена пропаганда — тези традиционни инструменти на просветения анархизъм. Най-легендарните френски анархисти Равашол или Боно са безсловесни герои, но нека се прочетат защитните речи на един Клеман Дювал през 1887 г., на един Емил Анри през 1894 г. или на Мариус Жакоб в 1905 г. пред френските съдилища, в които те прокламират правото на самоотбрана и експроприация на експроприаторите, за да се види, че те защитават същите ценности като една Ема Голдман, отхвърляща църковния или граждански брак в името на свободната любов, или на един Буенавентура Дурути, практикуващ „индивидуалното преразпределение на имуществата“, за да се финансират издателски проекти и подпомагат другари-затворници. Когато Мишел Анджиолило стреля през 1897 г. в испанския министър-председател, когато Гаetano Бреши убива краля на Италия Виктор Емануил през 1900 г., когато Симон Радовицки застрелва през 1909 г. шефа на

аргентинската полиция, отговорен за клането на мнозина работници по време на първомайската манифестация, организирана от FORA, когато Курт Уилкинс, възмутен от избиването на 1500 стачкуващи ратаи в Патагония, ликвидира виновника за това чудовищно престъпление генерал-лейтенант Валера през 1923 г., не само анархисти ги поздравяват за тяхната постъпка и за края на тираните. Работническите организации, журналистите, адвокатите и общественото мнение се мобилизират в тяхна подкрепа или за да почетат тяхната памет.

В други случаи, колкото и благородни да са били мотивите, индивидуалната проява на бунт може да има ужасни последици: достатъчно е да споменем атентата на сръбския анархист Гаврило Принцип, убил ерцхерцога и австрийски престолонаследник Франц-Фердинанд през 1914 г., или холандецът Маринус ван дер Любе, запалил Райхстага в Берлин през 1933 г.

Анархистите обаче са първите жертви на репресиите. Осем до десет години каторга за това, че си извикал от терасата на едно бистро „Да живее Анархията!“, че си разлепил един антимилитаристичен позив, че си откраднал един заек, за да нахраниш гладния — такава е тарифата за всеки известен на полицията анархист в „сладката Франция“ от 80-те години на XIX век. Двадесет и две години затвор за Александър Беркман затова, че се опитал безуспешно да ликвидира директора на едно предприятие, който е смазал с брутално насилие стачка в Чикаго. Електрическият стол за Никола Сако и Бартоломео Ванцети, арестувани в САЩ през 1920 г. и екзекутирани седем години по-късно заради обир, който не са извършили; техният другар Андреа Салседо е намерен мъртъв под прозорците на един нюйоркски комисариат на полицията, точно както ще бъде намерен и Джузепе Пинели в Милано през 1969 г. Американските анархисти от руски произход са предадени на Сталин след края на Втората световна война, също както германските и италиански антифашистки бойци са изпратени от същия в нацистките концлагери. Историята, уви, не спира до тук. Затова не е за учудване, че знамето на анархистите е черно — цветът на траура и на бунта.

Не жали — организирай се!

Историята на анархизма прекосява и е неделима от историята на организираното работническо движение.

Най-напред в САЩ, след края на Първия Интернационал, работниците изправят глава и преминават към пряко действие. През 80-те години на XIX век те се обединяват около борбата за осемчасов работен ден. Стотици хиляди работници стачкуват, за да го извоюват. На 3-ти май 1886 г. в Чикаго те свикват митинг, за да се противопоставят на стачкоизменниците, и са разпръснати брутално от полицията, има убити и ранени. Манифестацията на протестиращите, организирана в отговор на насието, завършва с хаос: бомба убива и ранява жандарми и манифестанти. Петима анархисти са осъдени на смърт, обвинени без каквито и да било доказателства, че са подбудителите на този атентат. Присъдата предизвиква безпрецедентна вълна на солидарност и нестихващо световно движение: денят Първи Май, ден за спомен и борба за работническото достойнство, се превръща в мотив на всички синдикални течения — от най-революционното до най-компромисното. Преобладаващата памет обаче бързо евакуира ролята на анархистите, а партиите на социалистите ги прогонват от своите събрания. В действителност, от Първия Интернационал досега те съхраняват само господството на политическите партии над автономната организация на пролетариите.

Анархистите отвърщат, като утвърждават своето присъствие на полето на класовата борба, практикуват прякото действие и създават Борсите на труда. В началото на XX век френската Всеобща конфедерация на труда (CGT) предприема организиране на всички работници вън от всякаква политика — според Амиенската Харта с нейния фундаментален текст, синдикализмът е достатъчен за извоюването на новия свят. За разлика от нея, аржентинската FORA и испанската CNT, които се раждат в същата епоха, са революционни организации от анархистически тип, които прокламират премахването на наемния труд и отказа от политика и обявяват като своя крайна цел свободния комунизъм. С една единствена разлика: CNT е тясно свързана със „специфичната организация“ FAI (идейната анархистическа организация), докато FORA сама подготвя и образува

своите членове, включително за да ги води към приемането на анархокомунизма. Промишлените работници по света (IWW) в САЩ развиват по същото време оригинални техники за организиране на преките акции, саботажа и пропагандата: в тези условия се появява Черната котка на анархосиндикалистите, а Джо Хил изпълва с революционни думи песни с познати на всички мелодии като: „Не жали — организирай се!“ Моделът на IWW, със своя радикален отказ от колективни преговори, се разпространява в Чили, в Южна Африка, в Австралия, където техните бойци застават начело на антимилитаристичното движение през 1914 г. Шведската САК се бори против монопола на официалната синдикална централа (LO), като развива „синдикалната тарифа“ като алтернатива на колективните преговори. CGT и IWW от своя страна създават етикети, които се виждат понякога и днес върху стоките — „тази работа е извършена от организираните в синдиката работници“.

Дискусията между Пиер Монат и Ерико Малатеста по време на Конгреса на Анархистическия Интернационал в Амстердам продължава и днес: дали синдикалната организация сама е достатъчна и като революционна, дали синдикатът е основната клетка на бъдещето общество, или е реформистки по своята същност, и още дали той трябва да бъде дублиран от една идейна анархистическа организация?

Когато болшевишката партия в СССР се стреми да установи своята хегемония върху международното синдикално движение, в отговор 13 анархосиндикални организации, представляващи милион и половина работници, възстановяват МАТ през 1922 г. Тя федерира откритите през предходните години форми на борба с техните специфични оръжия — обща стачка, солидарност, бойкот, саботаж — и развива своите културни оръжия в серия забележителни списания: „Интернационалът“ в Германия, „Притурка към протеста“ в Аржентина и др.

Икономическата криза през 30-те години на ХХ век, последвана от фашизма и следвоенните репресии в „народните демокрации“, нанасят тежък удар на анархистическите организации. Социалистическите и болшевишките синдикати се огъват пред империалистическата война и застават на отбранителни или националистически позиции, а нашите приятели са принудени да емигрират. Секциите на МАТ в множество страни губят членска маса.

Испанската революция и гражданската война предизвикват мощно движение на солидарност, но те провокират също така неочаквани конфликти и деления.

След годините на латентност, отново в множество страни под различни етикети се появяват движения на анархосиндикалистите и революционния синдикализъм.

Nostra patria e il mondo intero...
(Наше отечество е целият свят...)

Историята на анархизма пронизва границите и революциите на ХХ век. Парижката Комуна от 1871 година привлича активната солидарност на бойците на МАТ от Италия, Полша или Швейцария, които взимат участие в боевете, а комунарите, които след победата на реакцията са принудени да емигрират в Швейцария, Белгия, Англия или Испания, са посрещнати като братя.

Емилиано Сапата в Мексико е вдъхновен от анархиста Рикардо Флорес Магон. През революционните години, от 1910 г. до смъртта си през 1919 г., той води своите бойци под знамето Земя и Свобода — лозунг, чието ехо е стигнало чак до наши дни: дошло от Русия през ХІХ век, то преминава през Испания, за да се завърне отново в Мексико.

След революционните години в Русия от 1917 до 1921 г. мнозина анархисти са принудени да емигрират във Франция, САЩ и други страни. Преди да заминат в изгнание, те защитават идеята на работническите съвети против властта на болшевишката партия и нейните бюрократи. В Украйна Нестор Махно води селското въстание против белите, а след това и срещу червените контрареволуционери, които се стремят да унищожат анархистите; в Кронщад моряци, войници и работници създават Свободна комуна, която просъществува, докато командваната от Троцки Червена армия не я удавя в кръв. Като емигранти в Берлин, а след това в Париж и Детройт, руските анархисти продължават своите публикации, дебатира собствения си опит, участват в създаването на организации, както свидетелстват „Платформата“, изработена от Пьотр Аршинов, и „Синтезата“, развита от Волин на базата на тази на Себастиан Фор.

В Китай младежи, учили във Франция, разпространяват анархистическите идеи. За да се борят първо срещу военната върхушка, а след това и срещу хегемонията на компартията, те се вливат в работническото движение в Южен Китай и са особено дейни при големите стачки през 1927 г. в Кантон и в Хонконг. Романистът Ба Кин превежда класическите анархистически текстове и публикува серия брошури в подкрепа на Испанската революция. В България анархистите участват в национално-революционното движение през XIX и началото на XX век, като се стремят да му придават въстанически и социален характер. По време на монархическата диктатура и Втората световна война те оцеляват в нелегалност, за да се реорганизират скоро след това: през 1945 г. седмичникът на ФАКБ „Работническа мисъл“ достига 30-хиляден тираж. В Куба те публикуват своя пръв вестник през 1886 г. и развиват своята дейност в синдикалното и културното движение. Те са в първите редици на борбите срещу диктатурата на Мачадо и тази на Батиста. В тези три страни анархистите са сред най-сериозните и задълбочени критици на диктатурите и са най-радикални сред революционерите, преди сталинските компартии да организират погромите и унищожението им чрез полицейското насилие.

В движението за Съветите в Германия, в Италия и в Унгария през 1918–1920 г., анархистите включват всичките си сили и понасят най-тежките репресии. Густав Ландауер, комисар на образованието в Мюнхенската Комуна, е убит през 1919 г., малко след Роза Люксембург и Карл Либкнехт; поетът Ерих Мюзам, след дълги години в затвора, е убит от нацистите в концлагерите през 1934 г. Комуната на Будапеща, удавена в кръв, и окупациите на фабриките в Италия през 1920 г. свидетелстват за ръста на революционния синдикализъм и са саботирани от социалдемократите, които откриват пътя на „превантивната контрареволуция“, организирана от държавата и насъскваните от нея фашистки шпицкоманди.

Емиграцията и изгнанието често се оказват единственият начин да се избегне насилствената смърт или дългите затворнически години. Елизе Реклю живее в Швейцария след Парижката Комуна, Пьотр Кропоткин бяга и намира убежище във Франция, откъдето след процес и затвор е експулсиран в Англия. Италианците Ерико Малатеста и Камило Бернери са гонени от една страна в друга. Анархистите евреи

от Полша, Украйна и Германия пристигат в Лондон като Рудолф Рокер, в САЩ или в Буенос Айрес, където дълги години публикуват вестници и книги на идиш (немски еврейски, за разлика от древния иврит). Изгнаниците, последвали Ема Голдман и Александър Беркман, дават заглавието на един прекрасен сборник от писма „Никъде у дома“... или навсякъде, където можем да намерим приятели, да създаваме групи, да разменяме публикации и кореспонденция?

„Наше отечество е целият свят, наш закон е свободата“, пеят италианските анархисти. Депортирани в Нова Каледония след Парижката комуна, Луиз Мишел и Шарл Малато срещат канадците и техните аспирации за автономия; висш чиновник в Индонезия, Мултатули напуска своето кресло, за даzakлейми холандския колониализъм в своя роман „Макс Хавелаар“; студенти в Лондон, Джомо Кенията и Юлиус Ниерере следят дискусиите на групата „Свобода“; по-близо до нас, френски и американски дезертъори и бунтовници изобличават империалистическите войни в Алжир и във Виетнам. Да подкрепяме борбите за „национално“ освобождение, без да поддържаеме държавите, си остава и до днес едно предизвикателство. Скорошната поява на анархистически групи в Индонезия, във Филипините, в Нигерия, стимулирани от млади хора, получили образованието си в университетите на „Първия свят“ и подхранвани чрез интернет, могат ли да променят нещата?

Когато ще живеем във времето на анархията...

През 1901 г. Франсиско Ферер основава в Барселона Модерното училище, което, вдъхновено от научния рационализъм и увереността в прогреса, цели освобождението на личността и формирането на мъже и жени, способни да трансформират днешното общество. Той защитава съвместното обучение на половете и на социалните класи, за да атакува корените на предразсъдъците и да подготви новите поколения за бъдещето. През същата епоха Пол Робен и Себастиан Фор ръководят във Франция свободните училища, където педагогиката се основава на свободата, доверието, връзката между умствения и

физическия труд. Най-силно е ехото от експеримента на Ферер: след екзекуцията му през 1909 г., на вълната на симпатиите и солидарността се откриват Модерни училища на Ферер в Бразилия, в Швейцария, в САЩ, в Италия. Активната педагогика и днешните алтернативни училища се вдъхновяват пряко или непряко от тези предтечи. В Англия (училището Съмърхил например) и в САЩ анархистическите училища са все още многобройни, въпреки трудностите, които им създава официалната система. Наскоро такива училища са създадени в Испания, в Австралия, във Франция...

Не се касае само за образованието на децата: „Решението на революционната задача предполага напълване на главите на хората с идеи“ (Жан Грав). Първата дейност на една анархистическа организация или група често е публикацията на вестник, брошури, позиви. Текстовете на Кропоткин, на Грав или Малатеста, публикувани в началото на ХХ век в „Нови времена“, се продават с десетки хиляди. Рене Бианко е инвентаризирал близо 2000 анархистически периодични издания на френски за един век — от 1880 до 1980 г. Другите езици също не изостават. „Пропагандата чрез слово“ е едно от предпочитаните оръжия на анархистите; ние ще продължим нашите свидетелства.

„За да станем по-реални — казвал Бакунин на работниците в Сен Имие през 1871 г., — революционната организация трябва да бъде дублирана от една истинска братска солидарност, не само на думи, но и на дело, не само през празниците, в речите и на чаша, а и във всекидневието“. Комуналните общности и кооперативите са едни от безбройните примери; в миналото индивиди и групи създават „анархистически колонии“ в Белгия, в Бразилия, във Франция, в Парагвай, в Уругвай, в Швеция; след май 1968 г. някои отиват да правят козе сирене и да ядат кестени в запустелите колиби на Южна Франция, като дълго време се борят със суровите условия на живот. В своите читалища и народни библиотеки испанските и аржентинските анархисти разпространяват от един век култура, научни познания и революционна подготовка. Индивидуалистите защитават и практикуват международни езици като есперанто, за да преодолеят границите и бариерите. Възраженията срещу данъците, брака, изборите и армията следват същия ход. Днес навсякъде по света разцъфтяват самоуправляващи се общности, които се опитват да

живеят без пари и без господари, откриват и практикуват нови форми на обмен и публични прояви.

Ако анархистите са жадни за една култура без господство, то артистите имат какво да им предложат, за да се обогатят духовно. Импресионистите Писаро, Люс и Синяк, художниците и гравьорите Стенлен, Уилям Морис, Франс Мазарел, Карел Купка, Ман Рей, по-новите Флавио Константини, Енрико Баж, Клиф Харпър, Сула и др. предоставят за касите на солидарност илюстрации за книгите и анархистическия печат. Джо Хил, Ерих Мюзам, Йожен Бизо, Стик Дагерман пишат поеми и песни, Джоан Бейз, Жорж Брасенс, Лео Фере, Пако Ибанъец, Фабрицио де Андре пеят на митингите. Филмите на Хуан Виго, на Арман Гуера, на Жан-Луи Комоли, представленията на Театър Ливинг или на Арман Гати са в чест на анархизма.

На барикадите за триумфа на Конфедерацията...

Най-красивата глава от историята на анархизма е Испанската революция от 1936 г., въпреки нейните трагични последици. Месеци наред работници и селяни живеят в свободния комунизъм във фабриките и в селата, в колоните и милициите, във фамилиите и в обществените служби; стотици хиляди участват в организацията на свободните жени. Те обаче трябва и да воюват, за да защитават новото общество, което градят.

Анархосиндикалната конфедерация CNT, основана през 1910 г., хвърля всичките си сили в образованието на народа, в практикуването на организацията и в подготовката на въстанието. Заедно с FAI — анархистическата федерация — в много региони на страната от 1932 до 1934 г. са извършени всевъзможни революционни опити: създаване на анархокомунистически колективи в селата, атаки срещу казармите и кметствата, които засилват вкореняването на анархизма в народното съзнание, но същевременно с това предизвикват невиджани репресии и поляризация с политическата левица. През юли 1936 г. анархистите са готови да се противопоставят на пучистите на генерал Франко и да се качат „на барикадите за триумфа на Конфедерацията“ — CNT, която започва и движението за масова колективизация, заедно с конституирането на работническите милиции.

Солидарността на чуждестранните приятели е незабавна: хиляди френски, италиански, германски, аржентински, швейцарски анархисти напускат работата си от месец август 1936 г., за да отидат и се бият в Испания против фашизма за Социалната революция. Двадесет и пет китайски анархисти стигат до Марсилия, преди да бъдат върнати. Камioni с храни и облекла, под които често са скрити оръжия, се друсат през Пиренеите, за да преминат границата, посрещани с приветствени възгласи.

Много по-различно е поведението на европейските демокрации и на социалдемократическата и болшевишката „левица“, която се страхува от генерализиране на войната и победата на Социалната революция. Те възприемат така наречената политика на ненамеса и с това отварят вратите за масивната подкрепа за фалангистите от страна на Мусолини и Хитлер, които им изпращат войски, самолети и тежко въоръжение. През октомври Сталин сменя тактиката и окуражава създаването на интернационални бригади под стриктния контрол на агентите на НКВД, чиято мисия е да спрат революционния устрем на испанския пролетариат за сметка на войната.

Фронтовете, както и жертвите се умножават, анархистическите милиции са лишени от оръжие и муниции, колективизираните фабрики импровизират производството на бронирани коли и снаряди. Постепенно цялата индустрия става военна или служи на ариергарда и „войната изяжда революцията“ по думите на френския анархист Пиер Ганиве. В своята изолираност, считайки за приоритетна отбраната на антифашисткия фронт, ръководството на CNT взема безпринципното и катастрофално решение да влезе през септември в правителството на Ларго Кабалеро, а след това да приеме и милитаризацията и включването на работническите милиции в редовната армия. Това позволява на сталинистите да си присвоят военното командване. През май 1937 г. те атакуват фронтално анархистите и POUM (антисталинска марксистическа работническа партия) в Барселона и убиват Камило Бернери — един от най-отявлените критици на участието на CNT в правителството. Притиснато от два фронта — на фалангистите и на правителството — ръководството на Конфедерацията и нейните министри-анархисти призовават пролетариата на Барселона... „към спокойствие“.

Скоро колективните фабрики и стопанства в селата на Каталония и Арагона ще бъдат разтурени, докато тези на Леванте се запазват още за известно време. През февруари 1939 г. Барселона е завзета от франкистите и десетки хиляди работници и селяни ще бъдат избити незабавно или затворени, докато други стотици хиляди ще поемат пътя на изгнанието, за да бъдат изпратени в лагерите, открити от френските власти по средиземноморските брегове.

Анархистическото движение се възстановява в изгнание със CNT, FAI и организациите на младежта и жените, и с неизбежните деления, които предизвиква подобна ситуация. В самата Испания CNT се възстановява в нелегалност с цената на многобройни жертви и безкрайни години затвор. Такава е съдбата и на герилеросите, които се опитват да организират съпротивата и множеството опити за атентати, целящи ликвидирането на Франко, чак до естествената му смърт през 1975 година.

За съжаление, на улица Гей Люсак, бунтовниците от 1968 г. можеха да запалят само колите...

„Май '68“ не започва през месец май на същата година. Студентите изобщо не помнят, че анархизмът надига глава във Франция и Италия веднага след края на войната през 1945 г.; през годините на изобилие те забравят за куража на онези, които публикуват вестници, възстановяват връзките и се реорганизируют. През годините на своето изгнание, испанските анархисти допринасят за поддържането на пламъка на движението и техният войнстващ антифранкизъм несъмнено е един от детонаторите на Май 1968 г.

След завземането на властта от сталинистите в Източна Европа и в Китай, едни от първите, които понасят ударите на полицейския терор, са анархистите. Така става и в Русия, където ЧК разгромява техните клубове в Петроград и Москва още в края на 1917 и началото на 1918 година. След избиванията в подземията на ЧК следват нагласени съдебни процеси или масови изпращания в концлагерите на обширния „социалистически“ ГУЛАГ. Малцина намират спасение в

изгнание, откъдето със слабите си гласове свидетелстват за героичното минало на анархистите от Изтока. На Запад финансираните от Москва компартии се представят гръмогласно като единствена опозиция и алтернатива на капитализма и либералната демокрация. Затова светът остава изненадан, когато вижда как след краха през 1989 г. анархистическото движение отново пуска корени.

В САЩ старите приятели от руски, италиански и испански произход трудно могат да се разпознаят в лицето на разгневените студенти; в Германия са останали само неколцина от старата генерация, като Аугустин Суши, Вили Хуперц, Ото Раймерс, които публикуват скромните си бюлетини. За няколко години след 1968 г. обаче книжарниците внезапно се пълнят с книжнина върху анархизма, преиздания, антологии, есета; професорите започват да приемат изследвания върху Испанската революция, върху Махно и Кронщад, и др. За броени години се изгражда основата за разпространението и възприемането на анархистическата култура.

В Южна Европа разпространението на идеите и практиката на анархизма се ускорява с изписването на буквата „А“ в кръг по стените. През един от кратките периоди на демократизиране на Бразилия анархистическа книжнина се изпраща нелегално в Португалия на Салазар, който е забранил изучаването на историята на XX век. В Испания, смазана от диктатурата на Франко, младото поколение търси своите корени, разпитва по-възрастните и разпространява нелегално получаваните от изгнаниците книги, брошури и вестници. Веднага след смъртта на диктатора стотици групи възприемат името на CNT.

През символичната 1984 г. няколко хиляди анархисти се събират във Венеция, за да слушат конференциите, да участват в дебатите, да присъстват на концертите, да посещават изложбите и да разказват за своята практика. През 1993 г. те са почти толкова многобройни и в Барселона за международното изложение. Тези големи форуми стават предпочитаното място за среща не само на приятели с различни

култури и езици, но и на различни поколения — на привърженици на класическия анархизъм и на модните му проявления. Между тези два вида събирания географията на анархизма приема нови измерения: в страните от Латинска Америка и Източна Европа се възстановяват групи и издания, публикуват се мемоари. Разноцветното, многообразно развитие оттогава досега не спира. Анархистите навярно имат добро бъдеще.

Приятелите на Комуната не са загинали, без да ни оставят нещо...

Ако следващите бележки не са интересни за вас, спокойно можете да не ги четете.

Макс Нетлау е считан за „Херодот на анархизма“, но той е най-вече историк на идеите и много по-малко на движението. По-нови автори като Жан Препозие („История на анархизма“, 1993), Питър Маршал („В търсене на невъзможното“, 1992), Нико Берти („Анархистическият мислител“, 1998) следват неговия път, като се опитват да напишат общата история на движението в света, на борбите и на постиженията. С по-груби щрихи можем да я намерим, като прочетем Даниел Герен („Анархизмът“, претърпяла множество издания от 1965 насам, антологията „Ни бог, ни господар“, 2000 и др.), албума на Доменико Таризо („Анархията“, 1978), романа на Мишел Рагон „Паметта на победените“, Гаetano Манфредониа („Анархизмът в Европа“), Анри Аврон („Анархизмът“), Протоколите от колоквиума върху анархосиндикализма в света в Париж през 2000 г., публикувани под заглавието „История на революционното работническо движение“. Протоколите на два други колоквиума от 1997 и 2001 г. са публикувани под заглавията „Анархистическата култура“ и „Има ли бъдеще анархизмът?“. Други книги разглеждат историята на отделни периоди или отделни страни, издадени са и многобройни биографии и автобиографии на дейци и бойци на движението, които е трудно да изброим тук. Институти като CIRA в Лозана или в Марсилия предлагат периодично каталози с почти всички нови публикации, отнасящи се за анархизма.

В брошурата „Един век песни“ (Лозана, 2001) са събрани много анархистически песни, които могат да се намерят и на дискове. Двама италиански автори събират „Анархистическите песни на Италия“ (Милано, 2001, 400 стр.). Много от тях могат да бъдат намерени в интернет.

От началото на 70-те години на ХХ век се появяват множество филми с историята на анархизма като „Екстрадиране“ (на Петер фон Гунтен, Швейцария, 1974) за отношенията между Бакунин и Нечаев и експулсирането на последния от Швейцария. Съществуват множество документални и игрални филми за Парижката Комуна. За Мексиканската революция можем да видим Марлон Брандо в „Да живее Сапата!“ (на Елиа Казан, САЩ, 1952) или документалния „Сапата — жив или мъртъв“ (на Патрик льо Гал, 1993). Махно е оклеветен от съветската кинематография и „реабилитиран“ от Елен Шателен в документалния филм „Нестор Махно, селянинът от Украйна“ (Франция, 1996). Филми за революционния синдикализъм са „Джо Хил“ на Бо Видерберг (Швеция, 1971) и документалните за Германия („Анархосиндикализмът“, 1996) или за Швеция („Една история без край“, 1995). „Свободният глас на труда“ (САЩ, 1980) отразява борбите на евреите анархисти в САЩ, „Бандата на Боно“ (на Филип Фурастие, Франция, 1968) и някои легендарни епизоди от „Бригадите на Тигъра“ (телевизионен сериал, Франция, 70-те), филмът на Монталдо „Сако и Ванцети“ (Италия, 1971), както и документални филми със същия сюжет. Кинотворби за Испанската революция се правят и до ден днешен, а множество кадри можем да видим и в „Едно друго бъдеще“ (Ришар Прос, Франция, 1988), както и свидетелствата на жени във „Животът на всяка от нас“ (Лиза Берже, Каръл Мейзър, САЩ, 1986). В Боливия, Аржентина и Уругвай съществуват множество документални филми за забележителни епизоди от историята на тези страни. В по-новата история, освен „Май, 1968“, можем да гледаме сериала „Ние обичахме толкова силно Революцията“, заснет от Даниел Кон-Бендит (Франция, 1986) и добрия репортаж за международната среща във Венеция през 1984 г., реализиран от хонконгски приятели.

Съществуват и множество филмирани биографии на френски език за Рудолф Рокер, Луи Лекан, Ме Пикерей, Арман Гуера.

Колкото до интернет, там могат да се намерят хиляди текстове, истории, биографии и фотографии. Можем да започнем от кой и да е сайт и винаги ще намерим връзка към нещо, което не сме знаели досега, например (на френски — бел.ред.): plusloin.org, atelierdecreationlibertaire.com, cira.ch и още много други...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.